

Роздатковий матеріал «Дискримінація ромів напередодні Другої світової війни»

Ставлення до ромів

«Цигани дійсно зберегли деякі нордичні ознаки, але вони походять від найнижчих верств населення цього регіону. В процесі міграції вони увібрали в себе кров народів, що їх оточували, й таким чином стали расою, в якій змішались риси Східної й Західної Азії, з домішкою індійських, середньоазійських та європейських рис. <...> Причиною такого змішування став їх кочовий спосіб життя. В цілому вплив циган на Європу чужерідний».

Професор Ганс Фрідріх Карл Гюнтер, «Расология Европы», 1924 рік

«Двері відкрила мати дівчини, типова циганка, а її брат, що на той час був у кімнаті, своїм зовнішнім виглядом переконав мене, що я попав у циганську родину. Упередження до циганської раси з дитинства, коли ти не раз чув від старших людей, що цигани – то злодії, які харчуються м'ясом здохлих звірят, що їх викопують із землі, деколи у півгнилому стані, вразили мене несподіваним дивуванням. ...Мати подала перекуску – ковбасу, шинку і паску та чверть літра самогону. Чарку я перехилив без надуми, але коли почав закусувати шинкою, здавалось мені, що шинка «росте мені в роті»...

Літопис УПА. – Т. 37: Іван Лико. На грані мрії і дійсності (спогади підпільника). – Торонто, 2002. – С. 178

«Всупереч стереотипам, цигани в середині ХХ ст. зовсім не були ізгоями, що оточені стіною недовіри та упереджень...

Кочові табори приносили селянським господарствам відчутну користь. Вони постачали село дешевими ремісничими виробами. Оскільки колгоспники були позбавлені коней, а цигани їх зберегли, останніх наймали для оранки, підвозу дров та торфу...

Народні чутки не приписували циганам вбивств тощо. Люди бачили, що крадуть вони в основному дрібниці, щоб прогодуватися...»

Бессонов Н. Цыгане СССР в оккупации. Стратегии выживания // Голокост і сучасність. Студії в Україні і світі. – 2009. – № 2 (6). – С. 30-32.

Дискримінаційні дії

«В 1922 році в Бадені (Німеччина) тим, хто вів кочовий спосіб життя, стали видавати спеціальні посвідчення, а п'ять років потому в Пруссії у восьми тисяч циган зняли відбитки пальців. Баварія теж приймала міри, спрямовані проти кочових циганських сімей — німці уперто називали їх «шайками»...Будь-кого, кому виповнилося 16 років, могли відправити в робітничий дім, якщо в нього не було визначеного заняття, а ті,

що народилися за межами Баварії, підлягали депортації. Всюди насіння ненависті до циган падало на добре підготовлений ґрунт, і в масовій свідомості закріплювався негативний образ цигана-іногородця.»

Кенрик Д., Паксон Г. Цыгане под свастикой. М., 2001.

Депортація циган. 1940 рік © Bundesarchiv

«Прописатися у великих містах (Москва, Київ, Одеса, Харків тощо), у яких було краще постачання продуктів, циганам було майже неможливо. На вокзалах, ринках проводились облави.

[...] Наприкінці 1930-х рр. циган розпочали заарештовувати не таборами, а поодинці, направляти не на заслання, а в табори за обвинуваченням – “соціально небезпечний елемент”. Деякі дослідники вважають, що напередодні війни були розстріляні сотні циган і найменш 10 тисяч стали жертвами депортацій. Власне, це стало причиною приховування циганами власної національної належності.»

Бессонов Н. В. Цыгане под сенью рубиновых звезд // “30 октября”. – 2002. – № 22.

Реакція офіційних осіб на дискримінацію

«Циганське питання можна буде вважати вирішеним, лише коли більшу частину асоціальних й нікчемних циган змішаного походження зберуть у великі табори трудового призначення, де будуть прийняті дієві міри проти їх подальшого відтворення. Тільки так можна позбавити майбутні покоління німецького народу від цього важкого тягаря».

Отто Тірак, президент Народної судової палати Німеччини, в листі до секретаря Гітлера Мартина Бормана від 13 жовтня 1939 року

« Якщо ж сказати про Гітлера, то «циганське питання» не посідало якогось помітного місця в його особистих поглядах. В Mein Kampf він про нього не згадує взагалі. Для нього антисвітом були євреї. Якби його запитали, що він думає про ромів, то він, гадаю, просто сказав би, що це якийсь зіпсований матеріал, який не є основним ворогом, а просто недоброякісним елементом, якого варто позбутися.

В 1930-ті роки, коли нацисти прийшли до влади в Німеччині, вони лише легітимізували всі ... расологічні штудії, зробили їх складовою свого політичного, соціального світогляду, частиною своєї політики.»

Думка історика Михайла Тягло

<https://commons.com.ua/en/yak-nacisti-virishovali-ciganske-pitannya/>

«Гітлер встановлював політичні цілі, тоді як управлінці середньої ланки визначали і здійснювали політичні кроки. Гітлер був одержимий ідеєю расової чистоти і мав намір очистити генофонд німецької нації, вимагаючи виключення з нього всіх расово-чужих і генетично неповноцінних. І вже у співпраці з ученими-євгеніками нацистська партія і урядові бюрократи визначали групи осіб, що підлягають знищенню.»

Сибіл Мілтон. Голокост: цигани. // Century of Genocide: Eyewitness Accounts and Critical Views / Ed. by Samuel Totten, William S. Parsons, and Israel Charny, 2nd ed. – New York – London: Routledge, 1997. – P. 177.

<https://commons.com.ua/uk/problema-asotsialiv-u-natsistskij-n/>

Реакція пересічних громадян на дискримінацію та геноцид

«Важливо відмітити, що звичайні німецькі громадяни досить холодно ставились до тих соціальних груп, які нацисти ярликували «асоціалами», і навіть підтримували деякі репресивні заходи.»

Р. Геллателі, Н. Штольцфус. Соціальні аутсайтери в нацистській Німеччині. // Princeton: Princeton University Press. – 2001.

<https://commons.com.ua/uk/problema-asotsialiv-u-natsistskij-n/>

«Раніше я писав, що не знаю жодного випадку, коли місцеве населення допомагало б окупантам в знищенні циган. За минулі роки знайшлися два виключення... Випадки зради були.

...За законом великих чисел ми можемо судити про те, що серед так званих «спостерігачів» переважали не донощики, а люди, що симпатизували жертвам.»

Бессонов Н. Цыгане СССР в оккупации. Стратегии выживания // Голокост і сучасність. Студії в Україні і світі. – 2009. – № 2 (6). – С. 33-35.

“У той час коли ромські табори або осілих ромів на околицях міст та сіл знищували, театральні афіші багатьох театрів рясніли оголошеннями про вистави у тому числі тих творів мистецтва, які презентували захопливі романтичні, казкові, шляхетні або пригодницькі образи ромів та пов’язані із ними уявлення та відчуття.

Ідеться передусім про вистави на кшталт «Циганської любові» Франсуа Легара, «Циганського барона» Йогана Штрауса або «Циганки Ази» українського письменника Михайла Старицького...”

Михайло Тяглий. Ставлення місцевого населення в окупованій Україні до переслідуваних ромів (1941–1944) //Геноцид ромів України в період Другої світової війни: вивчення, викладання, комеморація. Матеріали науково-практичної конференції м. Київ, 4 жовтня 2016 р. – К. 2016 р. – с. 153-154.